

ÇEVRE VE HEMŞİRE**

Kamile ERGİN*

ÖZET

Bu yazımızda en önemli çevre sorunları üzerinde durulmuş, çevreyi koruma ve çevre sorunlarının insan sağlığına olan etkilerini azaltmaya yönelik hemşire rolleri gözden geçirilmiştir.

Sağlığın tanımı günümüzde hastalık ve sakatlık halinin olmaması olarak yapılmaktadır. Dünya Sağlık örgütünün kabul ettiği sağlık tanımı şöyledir : "Sağlık, kişinin bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir (12,13). Kişisel ve toplumsal sağlık bir çok etmenler tarafından olumsuz olarak etkilenir. Bunların başında insan ve toplumun yaşadığı çevre gelir. Çoğu zaman da çevreyi değiştiren insanın kendisidir. Birey olarak, insan sağlığı ele alınırken, kişinin fizik, şimik, biyolojik, psikolojik ve sosyal çevresiyle birlikte düşünülmesi, modern anlamda giderek gelişmektedir (6).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde en önemli çevre sorunlarını yetersiz ve temiz olmayan içme ve kullanma suyu, atıkları giderme sistemlerinin yokluğu, patojen vektörlerin fazlalığı, sağlık eğitimi noksanlığı, hava kirlenmesi, kötü barınma ve beslenme faktörlerinin varlığı oluşturmaktadır (6,11).

ülkemiz de hızlı nüfus artışı, hızlı kentleşme ve sanayileşme içinde bulunmakta ve beraberinde çevre ve sağlık sorunlarını da getirmektedir. Bu nedenle kamu kuruluşlarının, mahalli idarelerin, üniversitelerin, araştırma enstitülerinin, gönüllü kuruluşların hemen her basamakta işbirliği içerisinde olmaları şarttır (11).

-
- * Ege İ.İni. Hemş. Yüksek Okulu İç Hastahıdan Hemş. (Yard. Doç. Dr)
  - ** 1990 Hemşirelik Haftası Dolayısıyla Ege Ün!. Hemşirelik Yüksek Okulu Tarafından Düzenlenen " Çevre, Sağlık. Hemşire" konulu Panelde Sunulmuştur. (16 Mayıs 1990)

Bakım verilen toplumda hastalık ve sağlık kavramını değerlendirebilmek için hemşirelerin insan ve çevresi arasındaki etkileşim' bilmesi gereklidir.

Çevreyi koruma ve çevre sorunlarının insan sağlığına olan etkilerini azaltmak ve bireylerin sağlıklarını koruyabilmek için biz hemşirelere düşen görevlerin eksiksiz olarak yerine getirilmesi önemlidir.

Hemşireler, bir taraftan sağlık sektörü dışındaki kuruluşlarla çevre sağlığı konusunda iş birliği yapmalı diğer taraftan da, topluma sağlık eğitimi yaparak davranış değişikliği kazanmalıdır. Çevre sağlığı konusunda kollektif sistemlerden yararlanma olanağı bulamayan çevrelerde (çiftlikler, köyler, gecekondu çevreleri) hemşireler toplumun çevre sağlığı yönünden ne gibi yoksunluklar içinde bulunduğunu yerinde gözleyerek saptamak zorundadır.

Hemşireler, ailelerin ve toplulukların sosyo-ekonomik yapısı ile birlikte fiziksel çevre bakımından özelliklerini ve olanaklarını iyice tanımak zorundadır. Ancak önemli olan bir diğer konu hemşireler çevre sorunları ve sağlık konusunda kendi tutumlarında bilinçli ve objektif olmalı, en önemlisi de konuyu gerçekten benimsemelidir.

Sağlığı önemsiz yönde etkileyen faktörlerden bir tanesi TEMİZ VE YETERLİ SU SAğLAYAMAMADIR. insanın sağlığı doğrudan doğruya içtiği veya besinlerle aldığı. kendi bireysel hijyeni için kullandığı, endüstri tarım ve yüzme sporu ile ilgili kullanılan su ile veya lağım suları karışmış bir akarsuyunun yakınlarında yaşamasından dolayı etkilenir (5). Suyun yeterli miktarda sağlanması yanı sıra, temiz ve pislikten arındırılmıştır olması gerekir.

İnsan gaita ve idrarı "İnsan atıkları " olarak isimlendirilir. Enfekte insanların atıklarındaki sağlığa zararlı maddeler, kullandığımız suyu ve toprağı kirletirler. Atıklar bazı cins sineklerin üremelerine de neden olduklarından hastalıkların yayılmasını arttırırlar. Ayrıca haşere ve kemiricilerin çoğalmasına neden olurlar. Bu faktörlerin her biri gastro-intestinal hastalıkların yayılmasında önemli rol oynar. Bu tehlikelerin önlenmesi için atıkların zararsız hale getirilmesi gerekir Böylece kolero, tifo, pratifolar, dizanteri. Çocuk ishalleri ve diğer barsak enfeksiyonları tamamen yok edilebilir, ya da görölme sıklıkları azaltılabilir (12. 17).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) istatistiklerine göre, gelişmekte olan ülkelerde tüm hastalıkların yaklaşık olarak % 80'inin yeterli ve temiz su sağlanamamasından veya insan atıklarının uygun bir şekilde zararsız hale getirilememesinden kaynaklanmalıdır (9).

Çevre sanitasyonu ve temiz su sağlama ile ilişkili hemşire aktiviteler' aşağıda belirtilmiştir (6):

- Toplumun sanitasyon ve su sağlama konusundaki alışkanlıklarını belirlemek,
Aileleri ve toplumu atıkların atılması ve genel tuvaletlerin kullanılması konusunda bilgilendirmek.
Topluma temiz su kullanma alışkanlığını kazandırmak,
Bireysel hijyen kurallarını öğretmek ve uygulanmasını sağlamak,
Toprağın ve su kaynaklarının korunması için plan yapmada bu konu ile ilgili kuruluşlarla iş birliği yapmak,
Vektörlerle savaş yöntemleri konusunda bilgi vermek,
- Toplumun çevre sorunlarını düzeltmek için uygulanabilir önlemler almada diğer kuruluşlarla iş birliği yapmaktadır.

Bununla birlikte beslenmenin düzenlenmesi, diyareal hastalıkların kontrolü, ana-çocuk sağlığı ve eğitim gibi konular ihmal edilmemelidir. Çünkü bu konular ihmal edilirse sadece su sanitasyonu ile sağlık düzeyinde yükselme beklenmez (9)..

İnsan vücudunun gelişmesi, fizyolojik faaliyetlerinin, akıl ve ruh yeteneklerinin normal sınırlar içinde olmasını sağlayan etkenlerin başında BESLENME gelir (10).

Sağlıklı bir beslenme için bitkisel ve hayvansal gıdalarla alınması gereken besin öğelerinin yeterli ve dengeli olmasının yanı sıra, gıdalar içinde sağlığa zararlı olabilecek mikrobiyolojik veya kimyasal kirleticilerinin bulunması gerekir (7). Gıdaların sağlığı için olan tehlikeleri bilinen olaylardır. Gazetelerde, gıda zehirlenmelerine ait haberler sık sık yayınlanmaktadır (7).

Kimyasal gübreleme ve pestisitlerin kullanımı da toprağın kirlenmesine neden olmaktadır (2,3,7).

Besin sanitasyonu ve Beslenme ile ilgili hemşire aktiviteler' aşağıda belirtildiği şekilde olmalıdır (9. 10):

- Toplum, aileyi tanımak (Ailenin sosyo ekonomik ve kültürel yapısını, beslenme konusundaki gelenek, görenek ve uygulamaları değerlendirmek).
- Beslenme ile ilgili yanlış uygulama ve bilgisizliklerin düzeltilmesi için bireylere genel eğitimle birlikte etkin bir şekilde beslenme eğitimi vermek,

Böcek ilaçları veya diğer zararlı maddelerle kirlenmiş yiyeceklerin zararları ve bu zararların nasıl azaltılacağı konusunda aile ve toplumu bilinçlendirmek.

Besin sanitasyonunda, mutfağın, kişisel temizliğin, yiyecek ko- nan kapların temizliği konusunda eğitim vermek,

- Anne sütü ile beslenmenin, yararlarını anlatmak ve uygulanma- sını sağlamak,

Ülkemizde ve gelişmekte olan ülkelerde küçük çocuklar arasında ishal yaygın bir hastalıktır. Bu nedenle ailelere ağızdan sıvı tedavisinin kullanımı konusunda bilgi vermek ve hazırlanma- sını göstermek.

Bir başka sorun *NÜFUS ARTIŞI*DIR. Ülkemizde nüfusun hızla ar- tışı büyük bir sorundur. Nüfus artışı beslenme, iş bulma, eğitim, sağlık, barınma, giyim, ulaştırma ve çevre sorunlarına neden olur (2).

Nüfus Artışına Karşı Alınacak Önlemlerde Hemşirenin Rolü Aşağıda belirtilmiştir (9):

- Toplumun gereksinimleri, beklentileri arzularının neler olduğunu saptamak için hemşire, toplumdaki ideal aile imajını, cinsiyet ve aile planlaması konusunu, sağlık ve doğum aralığının neler olduğunu çok iyi irdelemelidir.
- Toplumun, mevcut sağlık hizmetlerini gerektiği şekilde kullan- masını sağlamalıdır,
- Aile Planlaması hizmetleri yürütmeli ve aile aktivitelerine er- keklerin de katılmasını sağlamalıdır,
- Sık gebelik ve çok çocuklu olmanın getireceği sorunlar, ve gebe- likteki tehlikeli durumları tanınması için eğitim vermelidir,
- Kız çocuklarının okula gitmesi için toplumu bilinçlendir- melidir.

Günümüzde sanayinin hızla gelişmesi toplumlarda, iş sağlığı ve iş güvenliğini güncel sorun durumuna getirmiştir. Çalışanların ve ailele- rin sağlığında koruyucu ya da bakım sağlayıcı olarak hemşirenin rolü vardır (8,4).

Hemşirenin İş Sağlığı İle İlgili Aktiviteleri (4,9) :

- iş sağlığı ile ilgili örgütlerde çalışmak için girişimlerde bulun- mak,
- Bakım standartlarını ve emniyet ölçümlerini düzeltmek için yapılan çalışmalarını desteklemek,
- iş yerindeki olası sağlık ve emniyet problemlerini belirlemek ve sağlığa zararlı olabilecek riskleri azaltma çalışmalarına katılmak,

İş yeri emniyeti ile ilişkili yapılan araştırmalara katılmak,

Son araştırma bulgularını meslektaşlarına, halk sağlığı uzmanlarına ve topluma duyurmak,

- İşçilerin ve işçi ailelerinin sağlık taramalarının yapılması ve problemlerinin tedavisi için ilgili kuruluşlarla iş birliği yapmak,

İş kazalarında uygulayacağı ilk yardım çalışmaları için bilgisini yenilemek,

Çalışanlara ilk yardım kursları hazırlamak ve güvenlikle ilgili sağlık eğitimleri vermek.

Sağlık programlarını planlama ve hemşirelik hizmetlerini değerlendirebilmek için düzenli kayıt tutmak.

Son yıllarda sağlığa verdiği zararlarla güncel bir konu olan HAVA KİRLİLİĞİ de önemli bir çevre sorunudur. Hava kirlenmesi aslında insanlardan ve teknolojinin gelişmesinden oluşmaktadır. Havayı kirletenler başlıca iki gruba ayrılır. Birinci grup: evlerden, bürolardan fabrikalardan. Lokomotif ya da gemilerden yanma sonucu serbest havaya verilen duman, kurum ve küllerden meydana gelmektedir. İkinci grup: sanayi, işletmeleri esnasında havaya verilen bütün atıkları içerir (gazlar, duman, toz) (12).

Hava kirlenmesi olayında kişilerin sağlıklarını koruyabilmek için hemşirenin alabileceği önlemler (14):

Risk gruplarını tanımak ve bunları kirli hava ortamından uzaklaştırmak,

- Bireylerin kirli havadan en az düzeyde etkilenmeleri için çalışmaları durdurtmak, solunumu asgari düzeyde tutacak şekilde hareketlerin yavaşlatılmasını sağlamak.
- Zehirlenme durumlarında belirtileri gözleyerek acil önlemler almak,

Kirli havanın zararları ve alınacak önlemler konusunda topluma eğitim vermek.

Çevreyi Korumada Hemşirenin Rolünü Özetleyecek Olursak (9) :

1. İnsan sağlığı üzerine çevrenin kötü etkilerini saptamak (6) :

Bunun için gözlem yapmalı, çevre veya kirliliğin bireyler üzerindeki kötü etkilerine ilişkin gözlemlerini analiz etmeli ve kayıt yapmalıdır.

Kirliliğin insanlar üzerindeki olumsuz etkilerini rapor etmeli ve ilgili kuruluşlara bilgi vermelidir.

2. Bireylere ailelere ve topluma olası sağlık zararları ve bunların nasıl önleneceği ve azaltılacağı konusunda bilgi vermeli (sağlık zararlıları konusunda alınması gereken koruyucu önlemleri öğretmelidir).
3. Sağlık durumunu ve sağlık zararlılarını belirlemek için sağlık otoriteleri ile çevre sorunları hakkında sağlık sektörü dışındaki kuruluşlarla işbirliği yapmalıdır.
4. Çevre konusunda çalışan komitelere program yapmada yardım etmelidir (Zararlı kirleticilerin azaltılması, kimyasal, biyolojik veya fiziksel beslenme durumunun düzeltilmesi aile planlaması, sağlık zararlıları ve sağlık üzerindeki etkileri).
5. Epidemiyolojik ve deneysel araştırmalar için veri toplamaktır.

Yataklı tedavi kurumlarında da hemşireye büyük sorumluluklar düşmektedir. Hastaneler genelde hasta ve yaralı olarak tedavi ve bakıma muhtaç kişilerin sağlıklarını yeniden kazandırmak için hizmet veren barınma tesisleridir. Ancak bir hastanenin toplum için yeterli düzeyde yararlı olabilmesi ve hastaların sağlıklarını yeniden kazarımaları için. hastanelerin sağlık koşullarının iyi olması gerekir (1).

Hemşirelerin, hastaların uygun ısınma ve nem, temiz hava ve gürültüsüz ortam koşullarında bulunmalarını denetlemek, atıkların zararsız şekilde uzaklaştırılıp yok edilmelerini sağlamak insektler önlemek, kazalara karşı önlem almak gibi birçok konunun yürütülmesi ile yakından ilgilenmeleri gerekir.

SUMMARY

Nurses and the Environment

In this paper is to have a look on the problems of environment and nursing intervention for the control and prevention of specific health hazards.

KAYNAKLAR

1. Akalın,B.: "Hastane Enfeksiyonlan", Sağlık Dergisi, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayın Organı, 61: 1, ss. 25-28, 1989.
2. Akbay,T.: Nüfus artışı. "Çevre ve Sağlık Sorunlara", Sağlık Dergisi, 64:1, ss.83-85, 1989.
3. Arslan, P.: "Toplum-Aile-Sağlığında Beslenme Eğitiminin Önemi", Türk Hemşireler Dergisi, sayı 1, 30, 1983.
4. Bahar, Z.: "İş sağlığı Hemşireliği ve Sorumlulukları", Ege Orli. Hemş. Yük. Ok. Dergisi, 3:2, ss.58, 1987
5. Baş. S.: " Sağlık ve Sağlığı Etkileyen Durumlar", Türk Hemşireler Dergisi, Sayı 1, 5, 3, 1980.
6. Bayık, A.: "Naldöken Mahhallesinde Çevre Sağlığı Sorunları Ve Sorunların Çözümündeki Hemşirelik Yaklaşımı". Ege üni. Yük. Ok. Dergisi, 3:1, ss.35, 1987.
7. Çolakoğlu, M. ve ark.: "Çevre ve Sağlık", Çevre 86 Sempozyumu Kitabı, Ed: Orhan Uslu, İzmir (Haziran 1986).
- R. Erefe, I.: " Sağlık Alanında Çalışmaların İş Sağlığı Sorunları". Ege üni. Hemş.Yük.Ok. Dergisi, 3:2, s.47, 1987.
9. International Council of Nurses. international Nurses Day, 1990, Nurses and The Environment 1990.
10. Karataş, N.: "Besin ve Sağlık". Türk Hemşireler Dergisi, Sayı: 3, 33. 1979.
11. Keskin, Mehmet Uslu.: " Çevre ve Sağlık", Çevre 86 Sempozyumu Kitabı, Ed : Orhan Uslu, İzmir, (Haziran 1986).
12. Lanoix.N.J.: Sağlık Teknisyeninin El Kitabı. Çev: Benli,D., Dünya Sağlık Teşkilatı, Cenevre, Sayı:7,1976.
13. Maglaces.M, Amelia.: " Health For All. Nursing's Role", Nursing Outlook, 36:2,ss.66,(March/April 1988).
14. Sevig,0.: "Hava Kirliliği ve İnsan Sağlığı". Türk Hemşireler Dergisi. 35:4, ss.32 1985.